

УДК 339.94.1:336.7

Медведкіна Є. О.,*кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки
Донецького національного університету;***Месечко І. М.,***магістр спеціальності "Міжнародна економіка" Донецького національного університету*

ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАСЛІДКИ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті проведено комплексний аналіз суперечливих наслідків експансії іноземного капіталу в банківську систему України та виявлено головні проблеми та перспективи подальшого розвитку транснаціонального бізнесу в нашій країні.

Ключові слова: *транснаціоналізація, банківська система, експансія, фінансовий ринок, банківські установи, глобалізаційні процеси, платіжний баланс.*

In the article conducted complex analysis of contradictory consequences of expansion by foreign financial institutions of the banking system of Ukraine and main problems and prospects of further development of transnational business are exposed in Ukraine.

Key words: *internationalization, banking system, expansion, financial market, banking institutions, globalization processes, balance of payment.*

Постановка проблеми. Глобалізація фінансових ринків передбачає усунення бар'єрів між внутрішніми та міжнародними фінансовими ринками. Капітал на глобальному рівні повинен вільно переміщуватися з внутрішнього на світовий ринок і навпаки та рухатися в тому напрямі, який гарантує вищу норму прибутку і продуктивності порівняно з можливостями ринку присутності. Тобто, мобільність міжнародних потоків капіталу зростатиме доти, доки світова економіка не буде характеризуватися порівняною однорідністю.

Опанування національних фінансових ринків іноземними банківськими установами відбувається в різних країнах світу, а найінтенсивніше – у країнах із перехідною економікою. У да-

ному аспекті зберігається одновекторність руху капіталу – від розвинутих держав до менш розвинутих. Надвисокий рівень залежності національної банківської системи від економічної ситуації в інших країнах може негативно впливати на стабільність вітчизняних банків не тільки другого рівня, а й навіть опосередковано на банки першого рівня через дестабілізаційні процеси на світовому фінансовому ринку. Залучення банківського сектору України до процесів глобалізації призводить до перенесення більшості позитивних та негативних явищ зовнішнього світу в національні умови, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню проблем специфіки діяльності іноземних фінансових установ на локальному ринку присвятили свої роботи такі іноземні вчені, як: В. Алібер, О. Вил'ямсон, Дж. Данінг, Р. Коуз, П. Кругман, С. Фредерік та ін. Вітчизняними вченими-економістами, що досліджують негативні наслідки та перспективні напрямки транснаціоналізації національної банківської системи, є В. Базилевич, О. Бутенко, І. Бурковський, В. Вітлінський, В. Геєць, О. Дзюблюк, М. Козоріз, В. Корнєєв, П. Матвієнко, В. Міщенко, В. Новицький, О. Чуб та ін. Незважаючи на наявні проблеми експансії та подальшої присутності іноземного капіталу в фінансовій системі держави, доцільно продовжувати наукові та практичні пошуки в цьому напрямку.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у комплексному аналізі суперечливих наслідків експансії іноземних фінансових установ в банківську систему України, виявленні головних проблем та перспектив подальшого розвитку транснаціонального бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Економічна система будь-якої держави, незважаючи на її рівень розвитку, не в змозі протидіяти глобалізаційним та інтеграційним процесам. Жодна країна не може бути цілковито самостійною на міжнародній арені та реалізовувати стратегію власного економічного розвитку без урахування інтересів головних суб'єктів світової економіки [11, с. 138]. Активізація процесів транснаціоналізації зумовлюється лібералізацією доступу на національні ринки та відкритістю економіки країни. Наприклад, порівняльний аналіз темпів і рівня експансії іноземного банківського капіталу у країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) показав, що в більшості держав вони вищі, ніж в Україні. Наприклад, в Естонії, Словаччині, Хорватії ринкова частка іноземних банків становить понад 90%, у Румунії, Литві, Чехії та Угорщині – понад

70% (рис. 1) [5, с. 99]. Вважаючи на цей факт, в зазначених країнах кардинально змінилися функції національних банківських систем, які фактично перетворилися на периферійні підсистеми глобальних банківських структур. У Естонії, Литві, Румунії банки, опинившись під контролем іноземного капіталу, взагалі відмовилися від проведення суверенної монетарної політики та запровадили системи монетарного устрою. Враховуючи ці тенденції, Україні необхідно розробити власну стратегію розвитку банківської системи з урахуванням постійного наростання впливу іноземного капіталу [3, с. 103].

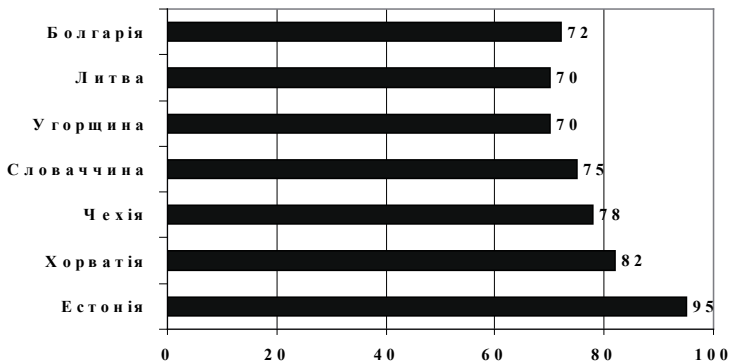

Рис. 1. Частка іноземного капіталу в банківських системах країн ЦСЄ у 2007 році [1, с. 85-86]

Надходження іноземного капіталу до вітчизняного банківського сектору України є об’єктивним наслідком глобалізації міжнародного господарства та інтеграції вітчизняної економіки в світовий економічний простір. Україна є найбільш привабливим об’єктом транснаціоналізації вітчизняної банківської системи серед країн ЦСЄ за рахунок своєї території та чисельності населення. З урахуванням світових масштабів експансії ТНБ український ринок є ще мало насиченим банківськими продуктами, тому нові іноземні гравці прагнуть зайняти свою нішу [8, с. 52-53].

Аналізуючи місце ТНБ в переліку ТОП-100 кращих компаній з обсягу чистого прибутку в 2007 р., слід підкреслити, що банківські установи піднялися на досить високу позицію. Серед банків з іноземним капіталом, що увійшли до цього рейтингу – “Райфайзен Банк Аваль” – 25 позиція, “Укрсоцбанк” – 37, ОТП “Банк” – 59, “УкрСиббанк” – 70 (табл. 1).

Таблиця 1.

ТОП-100 кращих компаній України з обсягу чистого прибутку в 2007 р., млн. грн. [9, с. 38, 40]

Місце	Банк	2007 р.	2006 р.
7.	ПриватБанк	1534,16	471,78
25.	Райфайзен Банк Аваль	587,42	337,92
30.	Укресім	501,01	368,24
37.	Укрсоцбанк	362,27	287,34
40.	НАДРА БАНК	348,62	186,60
50.	Фінанси та Кредит	279,55	101,69
59.	ОТП Банк	232,74	320,28
65.	Ощадбанк	207,18	145,30
70.	УкрСиббанк	199,77	68,59

Чинники, що впливають на залучення ТНБ на український фінансовий ринок:

- підвищення довіри до банківської системи з боку населення та підприємств, які схильні довіряти свої збереження фінансовим установам з першої світової сотні;
- розширення спектру наданих послуг, що знаходиться в прямій кореляційній залежності від приходу ТНБ;
- зростання ефективності управління вищої та середньої ланок української банківської системи;
- посилення прозорості банківських операцій, що важливо з погляду збільшення надходжень податкових платежів та зниження відтоку українського капіталу за кордон;
- збільшення сукупного банківського капіталу в цілому [2].

Зараз банкам з іноземним капіталом належить 45% українського ринку активних банківських операцій. За останні роки ТНБ вдалося взяти під контроль майже всіх лідерів вітчизняного банківського сектору: "Райффайзен Банк Аваль" – 8,7% ринку; "УкрСиббанк" – 7%; "ОТП-банк" – 3,5%. Нині вісім з першої двадцятки українських банків мають іноземних акціонерів. Остаточне завершення угод щодо придбання 95% акцій "Укрсоцбанку" групою Unicredit та 60% акцій банку "Форум" Commerzbank збільшить частку іноземного капіталу в банківській системі України до 50%. Отже, якщо така тенденція буде розвиватися далі, то частка іноземного капіталу в банківській системі може сягнути 80-90%. У трійку країн, що найбільш активно інвестують у банківську систему України, входять Росія, Австрія та Франція. Російські інвестори вийшли на перше

місце за вкладаннями капіталу в банківський сектор України. Частка російського капіталу становить 2,39 млрд. грн., австрійського – 2,36 млрд. грн., французького – 1,9 млрд. грн. Росіянам належить ЗАТ Банк "Петрокоммерц Україна" (74,95% акцій), ЗАТ Банк "Альфа-банк" (97,79%), ВАТ "ВТБ Банк" і ЗАТ "Внешторгбанк (Україна) (99,67 і 100% відповідно), ВАТ Банк "Російський стандарт" (99,5% акцій) [4, с. 39-40].

Основні форми проникнення іноземного банківського капіталу на фінансовий ринок України: створення представництва; заснування власного дочірнього банку; злиття або поглинання банків; продаж/купівля банківських установ (табл. 2). Здебільшого перевага надається купівлі іноземних банків.

Таблиця 2.
Головні моделі продажу українських банків [6, с. 97-98]

Модель продажу	Повний продаж	Спільний бізнес	Портфельний продаж
Сутність	Передання новим власникам контрольного пакету акцій із відповідними повноваженнями щодо управління банківською установою	Реалізується вітчизняними банками, коли вони потребують іноземного капіталу для розв'язання проблем внутрішнього характеру, пов'язаних із необхідністю збільшення власної кредитної спроможності, збереження позиціонування на фінансових ринках, задоволення потреб топ-клієнтів.	Використовується здебільшого дрібними та середніми банками шляхом продажу іноземним інвесторам невеликих пакетів акцій. Для таких банків приватне розміщення акцій – найзручніший спосіб додаткового отримання коштів.
Банківські установи	"Ажіо"; "Аваль"; "НРБ-Україна"; "Мрія"; "Індекс-Банк".	"Укрсиббанк"; "Приватбанк"; "Донгорбанк"; "Перший український міжнародний банк".	

Особливості експансії іноземним капіталом національного ринку:

– збільшення питомої ваги іноземних банків, що призводить

до скорочення національних банківських установ. Це відбувається у результаті погіршення якості активів і кредитних портфелів. Під час нестабільності банківського сектору відбувається переміщення вкладників і корпоративних клієнтів в іноземні банки, що зменшує ресурсну базу та розміри місцевих банків. Контроль над банківським сектором поступово переходить до нерезидентів.

– привабливість місцевих ринків для ТНБ пояснюється максимізацією отримання прибутку.

– обслуговування міжнародних компаній. Цей факт зумовлює присутність іноземних банків на місцевому ринку, тобто банки прямують за своїми корпоративними клієнтами. Обслуговування внутрішнього ринку залишається на другому місці [10, с. 184].

Порівнюючи національну та світову банківські системи з чисельності населення, слід зауважити, що Україна не перенасичена банківськими установами. Проте відносно ВВП країна насичена банками в 6 разів більше, ніж Румунія, в 7 разів більше, ніж Чехія та Угорщина та в 10 разів – ніж Польща. Це зумовлюється рівнем розвитку економіки, низьким обсягом ВВП в Україні та призводить до того, що велика кількість банків розпилює незначні обсяги банківського капіталу [3, с. 46].

Сфера фінансових послуг є найбільш чутливою до іноземного впливу у порівнянні з іншими секторами економіки та може бути схильна до проблем транскордонного характеру. Криза в одній країні може швидко поширитися на суміжні або подібні з рівня розвитку економіки. Залучення національного фінансового сектору до процесів глобалізації світогосподарської системи зумовлює перенесення суперечливих тенденцій зовнішнього світу в українські умови. Таким чином, приєднання України до процесів глобалізації матиме значні наслідки як позитивного, так і негативного характеру (табл. 3).

Найголовнішою проблемою України є зацікавленість у реалізації політичних інтересів, тоді як економіка виступає лише гаслами та схемами для політики, а не є метою сталого економічного зростання держави. На тлі процесів лібералізації для захисту фінансової безпеки України не уживається ніяких заходів. Як наслідок, всі кризи світового ринку позначаються на національній економіці. Таким чином, виникає наявна загроза національній безпеці країни. Необхідно одночасно, створюючи умови для розвитку фінансової сфери, прагнути максимально використати присутність іноземних банків для забезпечення ефективного функціонування банківської системи приймаючою ТНБ країни.

Таблиця 3.
Наслідки транснаціоналізації
національної банківської системи України [1, с. 84]

Позитивні аспекти впливу	Негативні аспекти впливу
зростання загального рівня рентабельності банківського сектору;	власники іноземного капіталу передусім керуються своїми інтересами, тобто приймаюча країна втрачає контроль над національною банківською системою;
впровадження в національну банківську систему нових, більш дешевих банківських послуг та продуктів;	вища якість послуг, що надаються іноземними фінансовими установами, може призвести до зменшення великих підприємств, які обслуговують вітчизняні банки, що буде вести до зменшення їх прибутків, тобто і рівня конкурентоспроможності;
розширення ресурсної бази соціально-економічного розвитку за допомогою залучення іноземних інвестицій, що зумовлене проникненням іноземних банків.	виникає загроза стрімкого відпливу фінансових ресурсів, інтенсивнішого зростання залежності фінансової системи країн від світових економічних та політичних криз.

Головні проблеми присутності філій зарубіжних банків, що сприяють підсиленню дестабілізуючого впливу глобалізаційних чинників на функціонування вітчизняного банківського сектору:

1. Філії іноземних банків діють у правових межах тих країн, звідки походять ці банки, що може призвести до послаблення контролю і регулятивного впливу на них з боку Національного банку України (НБУ) та вітчизняного законодавства, тобто центральним банком може бути втрачена можливість проводити повноцінну грошово-кредитну політику через відповідні механізми впливу на банки другого рівня.

2. Іноземні банки можуть досить швидко освоїти значні сегменти вітчизняного фінансового ринку та залучити кращих клієнтів, пропонуючи більш вигідні умови обслуговування за рахунок асортименту послуг, технічних засобів функціонування, високого рівня менеджменту та обсягів ресурсної бази.

3. Кредитна політика іноземних банків буде орієнтована на розвиток тих галузей і секторів української економіки, що мають порівняно високі прибутки і низькі ризики виробничої діяльності, розвиток яких не передбачає конкурентних загроз на

національному внутрішньому ринку і зовнішніх ринках для зарубіжних компаній, пов'язаних із відповідними банками.

4. Філії іноземних банків можуть зосередити свою увагу переважно на спекулятивних видах діяльності, які забезпечують високу швидкість обігу капіталу та отримання прибутку від вкладених коштів.

5. Вітчизняні органи банківського нагляду не готові працювати саме з філіями іноземних банків, що зумовлено проблемами з формуванням консолідованої звітності, наявністю уніфікованих правил контролю за ризиками і порядком відшкодування збитків, що їх може спричинити філіал, відсутністю чіткого плану дій за вірогідного банкрутства головної контори іноземного банку.

6. З урахуванням того, що прибутки філій іноземних банків спрямовуватимуться у загальний обсяг прибутків їх головних банків, де вони й оподатковуватимуться, то це суттєво знизить кількість платників податків у вітчизняному банківському секторі із відповідним зниженням дохідної бази бюджету України [4, с. 41-42].

Слід зауважити, якщо приплив іноземного банківського капіталу належним чином регулюється та контролюється, структура банківської системи покращується, фінансові установи отримують більше стимулів для виходу на міжнародні фондові ринки, більш динамічно розвиваються місцеві фондові ринки, стає більш ефективним механізм грошово-кредитної політики, а відсоткова ставка знижується [2].

Потрібно враховувати, що із поглибленням процесів глобалізації і зростанням загальної нестабільності ринків рівень ризиків банківської діяльності зростає.

Заходи з метою запобігання кризи української банківської системи унаслідок повної втрати нею національної приналежності:

- встановлення верхньої межі участі іноземного капіталу в банківській системі України (наприклад, на рівні 30%);
- заборона на відкриття філій банками з офшорних зон, де відсутнє будь-яке банківське регулювання;
- обов'язкове виконання філіями зарубіжних банків усіх економічних нормативів, встановлених для вітчизняних банківських установ;
- надання дозволу на відкриття філій лише тим іноземним банкам, які мають високі показники рейтингу, встановлені відповідними рейтинговими агентствами;
- розширення повноважень НБУ на отримання інформації про закордонні материнські банки, надання дозволу на від-

криття, контролю за діяльністю і прийняття рішення про призупинення роботи філій іноземних банків в Україні;

– тимчасові функціональні обмеження щодо здійснення філіями іноземних банків тих чи інших видів операцій [4, с. 43].

Висновки. Подальший розвиток фінансової системи України відбуватиметься під впливом глобалізації світової економіки. Прихід ТНБ на національний ринок банківських послуг та відповідне збільшення частки іноземного капіталу в українському банківському секторі сприятимуть швидкому передаванню сучасних методів управління ризиками, доступу до нових банківських технологій, посиленню конкуренції на внутрішньому ринку та підвищенню ефективності банківських установ та ін. Проте варто враховувати, що експансія ТНБ національного ринку банківських послуг є небезпечним чинником не тільки для вітчизняних фінансових установ, але й для економіки країни в цілому, оскільки спричинятиме зростання дефіциту платіжного балансу, державного боргу, некерованості інвестиційними процесами, зниженню зайнятості населення та поступовому гальмуванню економічного розвитку України. Головні передумови розвитку вітчизняного банківського сектору визначатимуться не національною економічною політикою та стратегічними інтересами розвитку держави, а будуть залежати виключно від зовнішніх чинників впливу, що може бути серйозною загрозою економічної безпеки держави.

Література

1. Бутенко О. Роль іноземних банків у формуванні інноваційних національних банківських систем // Банківська справа. – № 1. – 2008. – С. 83-90.
2. Бутко В. Чужие среди своих, или незваные деньги. К вопросу о роли и месте иностранных банков в жизни нашей финансовой системы // e-finance.com.ua/banks/2007/03/30/Chuzhie_sredi_svoikh_ili_nezvanые_dengi/.
3. Верников А. Иностранные банки в Восточной Европе. – М., 2006. – С. 97-107.
4. Дзюблук О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи // Банківська справа. – 2008. – № 2. – С. 37-45.
5. Капіталізація економіки України. – К.: Ін-т економіки і прогнозування НАН України, 2007. – С. 97-130.
6. Козоріз М.А. Методологічні засади дослідження впливу іноземного капіталу на розвиток банківської системи України // Фінанси України. – №11, 2007. – С. 95-102.
7. Матвиенко П. Капитализация как действенный инструмент

повышения надежности банковской системы Украины // Экономика Украины. – № 1. – 2008. – С. 42-52.

8. Мошенец Е. Оранжевые сети ING // Инвестгазета. – № 35. – 2008. – С. 52-55.

9. ТОП-100 лучших компаний по объему чистой прибыли в 2007 г. // ТОП-100 Рейтинг лучших компаний Украины. – № 3-4. – 2008. – С. 38-40.

10. Торяник Ж.І. Роль іноземного капіталу у забезпеченні достатності ресурсного потенціалу банків // Актуальні проблеми економіки. – № 3 (81). – 2008. – С. 182-188.

11. Чуб О.О. Банківська діяльність у контексті інтеграції та глобалізації // Фінанси України. – № 1. – 2008. – С. 138-146.